

Grace Chimela Eze Nwoke

the AfroGreeks:
ένα έργο, μια ιδέα,
μια πρόκληση

the AfroGreeks:
a project, a concept,
a challenge

Περίληψη

Το συλλογικό κοινοτικό έργο σε εξέλιξη *the AfroGreeks* που ξεκίνησε το 2015 από την ομάδα Døcumatism στην πολυπολιτισμική γειτονιά της Κυψέλης αποτελείται από βιντεοεγκαταστάσεις, ζωντανές εκδηλώσεις στο δημόσιο χώρο και ένα αρχείο εργαστήριο για την Αφρικανική διασπορά στην Ελλάδα τους τέσσερις τελευταίους αιώνες, ως αναπόσπαστο μέρος της ελληνικής κοινωνίας. Αυτό το άρθρο εξετάζει πώς, μέσω των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων και των δημόσιων εκδηλώσεων σε συνεργασία με άλλες κοινωνικές πρωτοβουλίες, με την Αφρικανική διασπορά στη χώρα και πανευρωπαϊκά, ένα συλλογικό καλλιτεχνικό έργο όπως το *the AfroGreeks* συνυφαίνει αφηγήσεις σχετικά με την ταυτότητα και χρησιμεύει ως άξονας για συζητήσεις σχετικά με την ιστορία, την κοινωνική δικαιοσύνη, τις πολιτικές διακρίσεων, τη φυλή, την ιθαγένεια και την πολιτιστική κληρονομιά. Το κείμενο αντλεί από τις προσωπικές μου εμπειρίες και από τις δραστηριότητες μου ως μέλος της ομάδας Døcumatism, όπου έχω αναλάβει την ανθρωπολογική έρευνα, τη διάδραση με τις κοινότητες και το σχεδιασμό δημόσιων δράσεων.

Abstract

The collective community work-in-progress project *the AfroGreeks*, initiated in 2015 by the Døcumatism collective in the multicultural neighbourhood of Kypseli, consists of video installations, live events in public space, and an archive-laboratory about the African diaspora in Greece in the four last centuries, as an integral part of Greek society. This article examines how through social interactions and public events, and in collaboration with other social initiatives and the African diaspora in the country and in Europe, an artistic collective project like *the AfroGreeks* weaves together narratives about identity and serves as a pivotal point for discussions on history, social justice, discriminatory policies, race, citizenship, and cultural heritage. The text is informed by my personal experiences and activities as a member of the Døcumatism team, where I have undertaken the anthropological research and community engagement of the project.

Ξεκινώντας την ενασχόλησή μου με την κollectίβα Døcumatism, ως κεντρική ερευνήτρια για το έργο *the AfroGreeks*, συνειδητοποίησα ότι οι γνώσεις μου για την Αφρικανική διασπορά στην Ελλάδα περιορίζονταν στην πρόσφατη ιστορία. Όταν βρέθηκα μπροστά στην πλούσια ιστορία της Αφρικανικής διασποράς στη Μεσόγειο ένιωσα πως πρέπει να την εξερευνήσω σε βάθος, πράγμα που είναι πολύ σημαντικό για όσους προέρχονται από αφρικανικές χώρες, ανακαλύπτουν την ιστορία τους και επαναπροσδιορίζουν την ταυτότητά τους. Οι πολυάριθμες διαφοροποιήσεις της κοινότητας προκύπτουν από μια πληθώρα αλληλένδετων παραγόντων, συμπεριλαμβανομένων των πολιτικών διακρίσεων στην πορεία των χρόνων και των θεσμικών δομών που επηρεάζουν τους οικονομικούς πόρους και την προσβασιμότητα.

Μέσα από την έρευνα, άρχισα να ανακαλύπτω τη διαχρονική παρουσία της Αφρικανικής διασποράς στη Μεσόγειο, ξεκινώντας ως μέλος του συλλογικού έργου σε εξέλιξη *the AfroGreeks* και της κollectίβας Døcumatism. Η κollectίβα εδρεύει στην Κυψέλη και ιδρύθηκε από τον σκηνοθέτη και καλλιτέχνη Μενέλαο Καραμαγγιώλη. Χρησιμοποιεί την τέχνη και την κινούμενη εικόνα ως αφετηρία για ταινίες και καλλιτεχνικά έργα με πρωταγωνιστές αληθινούς ήρωες και αόρατα ή δύσκολα προσβάσιμα τοπία. Στόχος είναι ο επαναπροσδιορισμός ή η αμφισβήτηση στερεοτύπων και η διερεύνηση κρίσιμων κοινωνικών θεμάτων και λύσεων που αφορούν τις περιθωριοποιημένες ομάδες ή καίρια πολιτικά ζητήματα. Η Κυψέλη είναι μία από τις σημαντικότερες πολυπολιτισμικές γειτονίες της Αθήνας στην οποία η παρουσία της αφρικανικής διασποράς είναι έκδηλη. Μεταξύ των πιο σημαντικών πρωτοβουλιών της κollectίβας βρίσκεται το έργο *the AfroGreeks*, ένα -σε εξέλιξη- συλλογικό έργο που περιλαμβάνει βιντεοεγκαταστάσεις, συνεντεύξεις, κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, συναυλίες, εργαστήρια, προβολές και ένα οπτικοακουστικό αρχείο-εργαστήριο που εμπλουτίζεται διαρκώς.¹ Το έργο αυτό γίνεται με την ενεργή συμμετοχή της Αφρικανικής διασποράς, δημιουργώντας ένα εκτεταμένο οπτικοακουστικό αρχείο, το οποίο στη συνέχεια θα ανήκει στις αφρικανικές κοινότητες και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Το αρχείο αυτό τεκμηριώνει την ιστορία της αφρικανικής διασποράς στον Ελλαδικό χώρο από τον 17^ο αιώνα ως μέρος της εθνικής αφήγησης και της ελληνικής ιστορίας. Στόχος είναι το αρχείο αυτό, που περιλαμβάνει περισσότερες από 200 συνεντεύξεις (μέχρι τώρα), καθώς και οπτικοακουστικό και αρχειακό υλικό, που θα αποτελέσει μια χρήσιμη πηγή για τις αφρικανικές κοινότητες στην Ελλάδα, προσφέροντας ορατότητα στα κρίσιμα ζητήματά τους, όντας, παράλληλα, ελεύθερα προσβάσιμο σε όσους ενδιαφέρονται να μάθουν για την ιστορία της Αφρικανικής διασποράς στην Ελλάδα.

Οι αφηγήσεις που περιέχονται στο έργο *the AfroGreeks*, δημιουργήθηκαν σε συνεργασία με τα μέλη του έργου δημιουργούν ένα σύνθετο, περιεκτικό και απρόβλεπτο πολυμεσικό σύμπαν που ενθαρρύνει τη συμμετοχή του κοινού και φωτίζει πολύπλευρα κοινωνικά ζητήματα. Αυτές οι ιστορίες αποκαλύπτουν τη διαρκή παρουσία του ρατσισμού και τον τρόπο με τον οποίο οι ταυτότητές μας διαμορφώνονται από την έννοια της πατρίδας. Οι πρωταγωνιστές αυτών των ιστοριών διοργανώνουν δημόσιες καλλιτεχνικές δράσεις που πυροδοτούν τον κοινωνικό διάλογο και τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των Αφρο-Ελλήνων, προκαλούν συνεργασίες με άλλους καλλιτέχνες και τη συμμετοχή ευρύτερων κοινωνικών ομάδων και θεατών. Αυτές οι δημόσιες δράσεις καταγράφονται και κινηματογραφούνται, δημιουργώντας ένα πολύτιμο οπτικοακουστικό και αφηγηματικό υλικό που συμβάλλει στον διάλογο για την Αφρικανική διασπορά στην Ελλάδα.

Οι δημιουργικές μέθοδοι της ομάδας Døcumatism εισάγουν κοινωνικά ζητήματα που αφορούν τόσο το ευρύτερο κοινό όσο και τις αφρικανικές κοινότητες, εμπλέκοντάς τους, ταυτόχρονα, σε μια διαδικασία βαθιάς κατανόησης των

Joining the collective Døcumatism as a key researcher on *the AfroGreeks*, I realised that my understanding of the African diaspora in Greece was limited to recent events. I needed to explore its rich history in the Mediterranean and understand that right now, the new generation of descendants from African countries are discovering their history and redefining their identity. The community's numerous differences arise from a myriad of interconnected factors, including historically discriminatory policies and institutional structures that affect economic resources and accessibility.

Through my research, I began to discover the timeless presence of the African diaspora in the Mediterranean, starting as a member of this artistic initiative called *the AfroGreeks* by the collective Døcumatism. The collective is based in Kypseli and founded by filmmaker and artist Menelaos Karamaghiolis. It uses art and films featuring real-life heroes in order to challenge stereotypes, explore solutions to societal challenges, and empower marginalised groups. Kypseli is one of Athens's most culturally diverse neighbourhoods and has a large African population. Among the collective's most impactful initiatives is *the AfroGreeks*, an ongoing collective project that includes video installations, interviews, social interactions, concerts, workshops, screenings, and an archive-laboratory.¹ This project connects and collaborates with members of the African diaspora in Greece, creating an extensive audiovisual archive, which will then pass on to the African communities and educational institutions. This archive documents the history of the African diaspora since the 17th century as part of the national narrative and Greek history. The goal is for this archive, which includes over 200 interviews (so far) and audiovisual and archival material, is to become a resource for the African communities in Greece, offering visibility to their critical issues and making it freely accessible to anyone interested learning about the history of the African diaspora in Greece.

The narratives in *the AfroGreeks*, co-created with the project members, form a complex, unpredictable story that drives public engagement and sheds light on social issues. These documented stories reveal the ongoing presence of racism and how our identities are shaped by the concept of homeland. The protagonists of these stories organise public artistic actions, sparking social dialogue and interactions between Afro-Greeks, other artists, and broader society. These public and spontaneous actions are documented, creating valuable visual and narrative material that contributes to the discourse on the African diaspora in Greece.

Døcumatism uses creative methods to introduce social issues that are relevant to the broader audience and African communities but also involve them in the process of deeply understanding those issues and finding possible solutions for them. In this way there is an engagement with the global discourse on Blackness while reflecting on the Greek reality and all what happens in the Mediterranean. The project continues to evolve, traveling across Europe through exhibitions, collaborations, discussions, publications, and live events² as public programmes. An important milestone for the project was the celebration of Black History Month (BHM) in 2021.³ It was a public action that was implemented due to my personal aspiration to celebrate BHM in Greece and was achieved by creating the very first multimedia radio show that was broadcast live, while it was being prepared. What was innovative about it was the involvement of Afro-Greeks who were invited to watch the radio show and participate in the discussion live in the studio. They were free to intervene, just as the audience listening or watching online could, by asking questions or making contributions that shaped the final outcome of the show. The show was recorded and is now accessible on the project's website,⁴ inaugurating the annual celebration in Greece by presenting the

ζητημάτων αυτών και εξεύρεσης πιθανών λύσεων. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργείται ένας ισχυρός συνεκτικός ιστός με το παγκόσμιο αφήγημα για την ιστορία της μαύρης κοινότητας, αλλά και ο αναστοχασμός πάνω στην ελληνική πραγματικότητα και όσα συμβαίνουν στη Μεσόγειο. Πρόκειται για ένα έργο σε εξέλιξη, που ταξιδεύει σε όλη την Ευρώπη μέσα από εκθέσεις, συνεργασίες, συζητήσεις, δημοσιεύσεις και ζωντανές εκδηλώσεις² ως δημόσια προγράμματα. Ένα σημαντικό ορόσημο για το έργο ήταν ο εορτασμός του Μήνα Μαύρης Ιστορίας (Black History Month, BHM) το 2021.³ Ήταν μια δημόσια δράση που υλοποιήθηκε λόγω της προσωπικής μου φιλοδοξίας να γιορτάσω τον BHM στην Ελλάδα και επιτεύχθηκε με τη δημιουργία της πρώτης πολυμεσικής ραδιοφωνικής εκπομπής που μεταδόθηκε ζωντανά, ενώ προετοιμαζόταν. Το καινοτόμο στοιχείο σε αυτήν την πρωτοβουλία ήταν η συμμετοχή των Αφρο-Ελλήνων που κλήθηκαν να παρακολουθήσουν τη ραδιοφωνική εκπομπή και να συμμετάσχουν στη συζήτηση ζωντανά μέσα στο στούντιο. Ήταν ελεύθεροι να παρέμβουν, ακριβώς όπως και το κοινό που άκουγε ή παρακολουθούσε διαδικτυακά, κάνοντας ερωτήσεις ή συνεισφέροντας στη διαμόρφωση του τελικού αποτελέσματος της εκπομπής. Η εκπομπή κινηματογραφήθηκε και υπάρχει πλέον στο διαδικτυακό τόπο του έργου στην ιστοσελίδα της *Døcumatism*,⁴ εγκαινιάζοντας τον ετήσιο εορτασμό του BHM στην Ελλάδα και τη διεξοδική εξέταση καιριών κοινωνικών φαινομένων που αφορούν Έλληνες αφρικανικής καταγωγής δεύτερης γενιάς. Ο BHM καλλιεργεί μια αίσθηση ενότητας και παγκόσμιας κατανόησης που υπερβαίνει τα σύνορα. Πιστεύω πως είναι ιδιαίτερα σημαντική η αναγνώριση των συνεισφορών και των αγώνων των μαύρων κοινοτήτων, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων της Ελλάδας και είναι ζωτικής σημασίας για την ενδυνάμωση της σημερινής γενιάς αφρικανικής καταγωγής όσο και των επόμενων. Αυτός ο εορτασμός αποτελεί υπενθύμιση ότι η ιστορία είναι αλληλένδετη με την ιστορία της Αφρικανικής διασποράς σε όλο τον κόσμο και ότι ο αγώνας για ισότητα, δικαιοσύνη, αναγνώριση, ή απλώς ορατότητα, είναι καθολικός.

Ιστορίες της αφρικανικής διασποράς στην Ελλάδα

Το ταξίδι του έργου, που ξεκίνησε στη γειτονιά της Κυψέλης ως τοπικό παράδειγμα, έχει αναπτυχθεί και εξαπλωθεί σε όλη την Ελλάδα και συνδέεται με ερευνητές, βιβλιοθήκες και ιδρύματα. Παράδειγμα είναι οι συνεργασίες που έγιναν στο Ηράκλειο⁵ τα Χανιά και το Ρέθυμνο της Κρήτης, οι οποίες διερευνούν την, σε μεγάλο βαθμό την ιστορία της Αφρικανικής διασποράς γύρω από τη λεκάνη της Μεσογείου, η οποία δεν έχει ερευνηθεί ή ιστορηθεί σε βάθος. Η έρευνα αποκάλυψε την άγνωστη (για πολλούς, αλλά εξαιρετικά δημοφιλή στη Κρήτη) ιστορία των Αφρικανών της Κρήτης, η οποία με έκανε να αισθάνομαι λιγότερο ξένη ως μαύρη Ελληνίδα. Το ταξίδι της ομάδας *Døcumatism* στην Κρήτη για την τεκμηρίωση και κινηματογράφηση της έρευνας αυτής ήταν διαφωτιστικό, καθώς αποκάλυψε ότι οι Αφρικανοί έφτασαν για πρώτη φορά στην ελληνική επικράτεια το 1669, οδηγούμενοι από Οθωμανούς δουλεμπόρους κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κατοχής. Η Κρήτη, ένας κόμβος μεταξύ τριών ηπείρων στη Μεσόγειο, είδε τους αφρικανικούς πληθυσμούς της να αυξάνονται μετά την καταστολή του διατλαντικού δουλεμπορίου από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, καθώς το συνεχιζόμενο δουλεμπόριο στη Μεσόγειο έφερε περισσότερους Αφρικανούς σε λιμάνια όπως αυτά της Κωνσταντινούπολης, και πόλεις της Μικράς Ασίας, ιδιαίτερα της Σμύρνης. Επιπλέον, η έρευνα αποκάλυψε ότι οι Αφρικανοί έφτασαν επίσης ως οικονομικοί μετανάστες κατά τις δεκαετίες του 1830 και του 1840, μια σημαντική πληροφορία που χρησίμευσε στην αμφισβήτηση των αντιλήψεων σύμφωνα με τις οποίες όλοι οι αφρικανικοί πληθυσμοί έφτασαν ως θύματα δουλείας.

history of BHM globally and examining comprehensively key social phenomena that concern second-generation Greeks of African descent. BHM fosters a sense of unity and global understanding that transcends borders. For me, acknowledging the contributions and struggles of Black communities, including those in Greece, which are relatively small compared to those elsewhere, is crucial for the empowerment of the current and next generations of African descendants. This celebration stands as a reminder that history is interconnected and that the fight for equality, justice, recognition, or just visibility is a universal one.

Stories of the African diaspora in Greece

The journey of the project that began in the neighbourhood of Kypseli as a local example has grown and spread around Greece and connected with researchers, libraries, and institutions. An example would be the collaborations made in Crete in Heraklion, Chania, and Rethymnon that explore the largely under-researched history of the African diaspora around the Mediterranean. The research uncovered the unknown history (for many, but really well known in Crete) of the Africans in Crete, which made me feel less foreign as a Black Greek. The team's journey to Crete to document this history was enlightening, revealing that Africans first arrived in the Greek region in 1669, brought by Ottoman slave traders during Ottoman rule. Crete, a Mediterranean hub between three continents, saw an increase in African populations after the transatlantic slave trade was largely suppressed from the mid-19th century, as the ongoing slave trade in the Mediterranean brought more Africans to ports such as those of Constantinople (Istanbul), and cities of Minor Asia specifically Smyrna. Additionally, the research revealed that Africans also arrived as economic migrants during the 1830s and 1840s, which was an important piece of information used to tackle perceptions about how all African populations arrived as victims of slavery.

Døcumatism followed this research by visiting the locations where the first African populations in Crete were said to have lived. The footage collected was used in two public actions where members of the collective project discussed the findings with Professor Yannis Spyropoulos from the Institute of Mediterranean Studies. The discussion revealed texts, photographs and resources about the African diaspora in Greece and the Balkans found in Ottoman archives and travellers testimonies. Then, Afro-Greek artists, members of the project – used the research material and created a musical mosaic of several genres in a live concert they organised together with *Døcumatism*. The concert – due to the 2021 pandemic restrictions – was aired live in Heraklion, Crete. Inspired by the rich history of the African presence in the Greek region, the artists creatively used an artistic way to blend the past with the evolving reality of Afro-Greeks today through music.

The research also extended to the country's borders, where minority populations of African descent who identify as Muslim and speak both Greek and Turkish live. They live in the villages of Avato, Evlalo, Palaio Katramio, Kremasti, Palaio Erasmio, and Dekarho in Eastern Macedonia and Thrace. These individuals, who perceive themselves as Greeks, have been assimilated into rural Greek communities but have not been prominently featured in the national historical narrative. By following the link in the footnote, you will witness *Døcumatism*'s approach and research through the project when Afro-Greek artist Nikos Kabasele, a member of the project who lives in Alexandroupoli, visited these villages in Northern Greece in 2022 together with the crew of *Døcumatism*. Nikos was born and raised in Alexandroupoli in Northern Greece and had never heard about the Black populations there. In most cases when foreigners eager to approach these populations went to

Η συλλογικότητα *Døcumatism* ακολούθησε αυτή την έρευνα επισκεπτόμενη τις τοποθεσίες όπου λέγεται ότι ζούσαν οι πρώτοι αφρικανικοί πληθυσμοί στην Κρήτη. Το υλικό που συλλέχθηκε χρησιμοποιήθηκε σε δύο δημόσιες δράσεις όπου τα μέλη του συλλογικού έργου συζήτησαν τα ευρήματα με τον καθηγητή Γιάννη Σπυρόπουλο από το Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών.⁶ Από τη συζήτηση προέκυψαν φωτογραφίες, κείμενα και πηγές για την Αφρικανική διασπορά στην Ελλάδα και τα Βαλκάνια σε οθωμανικά αρχεία και μαρτυρίες περιηγητών. Στη συνέχεια, οι Αφρο-Έλληνες καλλιτέχνες μέλη του έργου χρησιμοποίησαν το ερευνητικό υλικό και δημιούργησαν μια δημόσια δράση: ένα μουσικό διαφόρων ειδών μουσικής σε μια συναυλία⁷ που διοργάνωσαν μαζί με την ομάδα *Døcumatism*. Η συναυλία -λόγω περιορισμών της πανδημίας το 2021- μεταδόθηκε διαδικτυακά ζωντανά στο Ηράκλειο της Κρήτης και χρησιμοποίησε λειτουργικά το ερευνητικό υλικό: και στο περιεχόμενό της αλλά και εικαστικά ενσωματωμένη στη δράση. Οι Αφρο-Έλληνες καλλιτέχνες που συμμετείχαν, εμπνευσμένοι από την πλούσια ιστορία της αφρικανικής παρουσίας στον ελληνικό χώρο, χρησιμοποίησαν έναν καλλιτεχνικό τρόπο έκφρασης ώστε να συνδυάσουν το παρελθόν με την εξελισσόμενη πραγματικότητα των Αφρο-Ελλήνων σήμερα μέσω της μουσικής.

Η έρευνα επεκτάθηκε και σε άλλες περιοχές της χώρας όπου ζουν μειονοτικοί πληθυσμοί αφρικανικής καταγωγής που χαρακτηρίζονται ως μέρος της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη οι οποίοι μιλούν τόσο ελληνικά όσο και τουρκικά. Ζουν στα χωριά Άβατο, Εύλαλο, Παλαιό Κατράμιο, Κρεμαστή, Παλαιό Εράσμιο και Δέκαρχο της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Θεωρούν τους εαυτούς τους Έλληνες, έχουν αφομοιωθεί σε αγροτικές ελληνικές κοινότητες, αλλά δεν αναφέρονται με τρόπο διακριτό στο εθνικό ιστορικό αφήγημα. Ακολουθώντας τον σχετικό σύνδεσμο, θα παρακολουθήσετε την προσέγγιση και την έρευνα της ομάδας *Døcumatism* μέσω του έργου, όταν ο Αφρο-Έλληνας καλλιτέχνης Νίκος Καμπασελέ, μέλος της ομάδας που ζει στην Αλεξανδρούπολη, ανακάλυψε μαζί με την ομάδα αυτά τα χωριά στη Βόρεια Ελλάδα το 2022. Ο Νίκος γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Αλεξανδρούπολη και δεν είχε ακούσει ποτέ για τους μαύρους πληθυσμούς εκεί. Στις περισσότερες περιπτώσεις, όσοι είχαν προσεγγίσει αυτούς τους πληθυσμούς πήγαιναν στη Βόρεια Ελλάδα για να τους πάρουν συνέντευξη και η προσέγγισή τους είχε έναν χαρακτήρα εξωτικοποίησης. Στην περίπτωση του Νίκου τα πράγματα ήταν διαφορετικά, καθώς εκείνος δημιούργησε μια γνήσια σύνδεση μαζί τους έχοντας το ίδιο χρώμα και την ίδια θολή σχέση με την Ελλάδα παρόλο που όλοι θεωρούσαν τους εαυτούς τους ως Έλληνες. Ξεκινούσε τη συζήτηση ζητώντας να σκιαγραφήσει ένα πορτρέτο του ανθρώπου με τον οποίο συζητούσε και στη συνέχεια μοιραζόταν την εμπειρία του ως μαύρος Έλληνας που ζει στη Βόρεια Ελλάδα. Με αυτό τον τρόπο, οι συζητήσεις αισθάνθηκαν πιο άνετα και μίλησαν πιο ανοιχτά.

Περίπλοκες ιστορίες μετανάστευσης

Το πλούσιο αρχείο του έργου, το οποίο περιλαμβάνει σήμερα πάνω από 200 συνεντεύξεις μελών της Αφρικανικής διασποράς στην Ελλάδα, αποκαλύπτει επαναλαμβανόμενες προκλήσεις που δεν αφορούν μόνο άτομα αφρικανικής καταγωγής, αλλά και όλες τις κοινότητες μεταναστών στην Ελλάδα ήδη από τη δεκαετία του 1980. Οι πολιτικές που εφαρμόζονται για τον περιορισμό της διέλευσης των συνόρων και τον περιορισμό της εγκατάστασης ξένων πληθυσμών έχουν δημιουργήσει συστημικά εμπόδια τα οποία περιέχονται και στις συνεντεύξεις των μελών του έργου *the AfroGreeks*. Αυτά τα εμπόδια περιλαμβάνουν γραφειοκρατικές δυσκολίες, έλλειψη νομικών οδών προς την πολιτογράφηση και διάχυτες διακρίσεις τόσο στον κοινωνικό όσο και στον οικονομικό τομέα. Όσοι συμμετέχουν στο έργο,

Northern Greece to interview them, their approach exoticized them. In the case of Nikos it was different, as he created a genuine connection, he started the conversation by requesting to sketch a portrait of the person he is having a discussion with, and then proceeding to share his experience as a Black Greek who lives in Northern Greece. The discussants then felt more comfortable and shared more openly.

Entangled Stories of Migration

The rich archive of the project, which now includes over 200 interviews of members of the African diaspora in Greece, reveals recurring challenges that are not unique to people of African descent but are shared by all migrant communities in Greece since the 1980s. Policies implemented to restrict border crossings and limit the settlement of foreign populations have created systemic barriers for foreign populations, which are included in the interviews of the members of the project in *the AfroGreeks*. These barriers include bureaucratic difficulties, a lack of legal pathways to naturalisation, and pervasive discrimination in both social and economic spheres. Those who participate in the project often describe in detail their experiences and mention these restrictive measures which lead to widespread informal employment, exploitation, and social exclusion during that period.

The African diaspora in Greece faced numerous obstacles to becoming naturalised, as there was no legal process in place for such naturalisation. The state hindered reception and integration, treating migration as a temporary phenomenon (Lazaridis & Wickens, 1999). The first regularisation programmes aimed at minimising undocumented migration and addressing the status of migrants already in the country were criticised for their selective nature, nearly impossible requirements, high fees, and lengthy application processes (Kapsalis, 2007). A decade later, migrant populations also faced extensive policing. For Black populations, racial profiling was a frequent issue, with random and unwarranted searches, physical maltreatment, the seizing of documents, and nights spent in police stations for routine checks becoming the norm (Amnesty International, 2012). In 2012, the so-called sweep operations (Επιχειρήσεις Σκούπα) were enforced by the police as a government method to tackle criminality. However, these operations were a product of a comprehensive policy framework that fuelled xenophobia, precarious working conditions, discrimination, misinformation, and exhausting bureaucratic procedures. Entire communities were marginalised, preventing their full integration into Greek society. Through its documentation and public actions, the project underscores the universality of these issues as part of a larger, ongoing challenge confronting all people of migrant descent in the country and abroad. As the project continues to be presented in conferences or exhibited in the form of video installations all over the world, it enriches and maintains the discourse regarding the Black diaspora, including testimonies from Greece, collaborations with organisations, and active local groups whose work is to cater for the needs (legally or socially), amplify the voices, and fight for the rights and visibility of Black communities. The materials from the live actions of the project, which are freely accessible on the website, showcase all these networks, which are a result of finding possible solutions on issues that are relevant to the Black community.

Racialisation, Citizenship, Belonging

Racialisation in Greece has not been widely discussed. Greeks of the diaspora were initially placed low on the racial hierarchy of whiteness but, in many contexts, slipped across the colour line to be considered white, rejecting the diversity of religion and cultures, as well as the multiple African, Arab, Jewish, and Asian

περιγράφουν αναλυτικά και βιωματικά πως αυτά τα περιοριστικά μέτρα οδήγησαν σε εκτεταμένη άτυπη απασχόληση, εκμετάλλευση και κοινωνικό αποκλεισμό:

Η Αφρικανική διασπορά στην Ελλάδα αντιμετώπισε πολλά εμπόδια για να πολιτογραφηθεί, καθώς δεν υπήρχε νομική διαδικασία που να το επιτρέπει ή να το δρομολογεί. Το κράτος εμπόδισε την υποδοχή και την ένταξη, αντιμετωπίζοντας τη μετανάστευση ως προσωρινό φαινόμενο (Lazaridis & Wickens, 1999). Τα πρώτα προγράμματα νομιμοποίησης που αποσκοπούσαν στην ελαχιστοποίηση της παράνομης μετανάστευσης και στην αντιμετώπιση του καθεστώτος των μεταναστών -που βρίσκονταν ήδη στη χώρα- επικρίθηκαν για τον επιλεκτικό τους χαρακτήρα, τις σχεδόν αδύνατες απαιτήσεις, τα υψηλά παράβολα και τις χρονοβόρες διαδικασίες υποβολής αιτήσεων (Karsalis, 2007). Μία δεκαετία αργότερα, οι μεταναστευτικοί πληθυσμοί ήλθαν αντιμετώπιση επίσης με συνεχή αστυνόμευση. Για τους μαύρους πληθυσμούς οι συλλήψεις λόγω χρώματος (racial profiling) με βάση φυλετικά χαρακτηριστικά ήταν ένα συχνό ζήτημα, με τις τυχαίες και αδικαιολόγητες έρευνες, τη σωματική κακοποίηση, την κατάχρηση εγγράφων και τις διανυκτερεύσεις σε αστυνομικά τμήματα για ελέγχους ρουτίνας να αποτελούν τον κανόνα (Διεθνής Αμνηστία, 2012). Το 2012, οι λεγόμενες «επιχειρήσεις σκούπα» επιβλήθηκαν από την αστυνομία ως κρατική μέθοδος για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας. Ωστόσο, αυτές οι επιχειρήσεις ήταν προϊόν ενός ολοκληρωμένου πλαισίου πολιτικής που τροφοδοτούσε την ξενοφοβία, τις επισφαλείς συνθήκες εργασίας, τις διακρίσεις, την παραπληροφόρηση και τις εξαντλητικές γραφειοκρατικές διαδικασίες. Ολόκληρες κοινότητες περιθωριοποιήθηκαν, εμποδίζοντας την πλήρη ένταξη τους στην ελληνική κοινωνία. Μέσα από την τεκμηρίωση και τις δημόσιες δράσεις του, το έργο υπογραμμίζει την καθολικότητα αυτών των ζητημάτων ως μέρος μιας μεγαλύτερης, συνεχιζόμενης πρόκλησης που αντιμετωπίζουν όλοι οι μετανάστες είτε στην Ελλάδα είτε στο εξωτερικό. Καθώς το έργο συνεχίζει να παρουσιάζεται σε συνέδρια ή να εκτίθεται με τη μορφή βιντεοεγκαταστάσεων σε όλο τον κόσμο, εμπλουτίζει και συντηρεί τον διάλογο σχετικά με τη Μαύρη διασπορά, συμπεριλαμβάνοντας μαρτυρίες από την Ελλάδα, συνεργασίες με οργανώσεις και δραστηρίες τοπικές ομάδες που σκοπό έχουν να καλύπτουν τις ανάγκες (νομικές ή κοινωνικές), να ενισχύουν την φωνή και να αγωνίζονται για τα δικαιώματα και την ορατότητα των μελών της κοινότητας των μαύρων στην χώρα. Το υλικό από τις ζωντανές δράσεις του έργου, το οποίο είναι ελεύθερα προσβάσιμο στην σχετική ιστοσελίδα του έργου, προβάλλει όλα εκείνα τα δίκτυα που προέκυψαν κατά τη διαδικασία εξεύρεσης πιθανών λύσεων σε ζητήματα που σχετίζονται με τη μαύρη κοινότητα.

Φυλετικοποίηση, Ιθαγένεια, Ένταξη

Η φυλετικοποίηση στην Ελλάδα δεν έχει συζητηθεί ευρέως. Οι Έλληνες της διασποράς είχαν αρχικά τοποθετηθεί χαμηλά στη φυλετική ιεραρχία της «λευκότητας», αλλά, σε πολλά πλαίσια, ξεγλίστρησαν πέρα από τη γραμμή του χρώματος (the color line) και θεωρήθηκαν λευκοί, απορρίπτοντας την ποικιλομορφία της θρησκείας και των πολιτισμών, καθώς και τους πολλαπλούς αφρικανικούς, αραβικούς, εβραϊκούς και ασιατικούς δεσμούς (Καπετόπουλος, 2016) που υπήρχαν κατά τη διάρκεια των 2000 ετών μεταξύ του σύγχρονου και του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού (Τριανταφυλλίδου & Βεΐκου, 2002). Στην ελληνική μετανάστευση στον Καναδά, τις ΗΠΑ και την Αυστραλία, οι Έλληνες δεν θεωρούνταν λευκοί για μεγάλο χρονικό διάστημα. Μέχρι το 1939, η ταξινόμησή τους παρέμενε προβληματική (Mascitelli & Mycak, 2016). Κάποτε αναφέρονταν σε κυβερνητικά έγγραφα ως «λευκοί αλλοδαποί» ή «ημιέγχρωμοι» (Kapetopoulos, 2016, Langfield, 1999). Αυτοί οι όροι χρησιμοποιούνταν για τους περισσότερους Νοτιοευρωπαίους λόγω της πεποίθησης ότι αποτελούσαν απειλή για τις ελίτ των λευκών Αγγλοσαξόνων Προ-

links (Kapetopoulos, 2016) that existed over the 2,000 years between modern and Ancient Greek civilisation (Triandafyllidou & Veikou, 2002). In Greek emigration to Canada, the US, and Australia, Greeks were not considered white for a long time. Until 1939, their classification remained problematic (Mascitelli & Mycak, 2016). They were once referred to in government documents as ‘White aliens’ or ‘semi-coloured’ (Kapetopoulos, 2016; Langfield, 1999). These terms were used for most southern Europeans due to the belief that they posed a threat to the WASP elites, leading to poor treatment (Balint, 2004). In Australia, Greeks were considered a marginal and parasitic presence contaminating the White Australian paradigm and were even compared to African victims of slavery in America as cheap, unskilled labour (Mascitelli & Mycak, 2016).

The complex history of racialisation in Greece highlights the fluid and often contradictory nature of racial identity, as the concept of ‘whiteness’ has not always been a stable or inclusive category. The Greek experience, with its rejection of diversity and its shifting position within the racial hierarchy, reminds us of the ongoing impact of colonialism and racism on shaping identities.

Today, members of *the AfroGreeks*, express that they feel the same way the Greeks felt being migrants abroad in the 1940s. Understanding history, they are encouraged to have a broader reflection on blackness and marginalised identities. They have collectively used art as an alternative way to claim their rights and fight for visibility, creating a valuable audiovisual archive that addresses questions they have long sought answers to. According to their personal testimonies during their interviews, these questions, often annoyingly repetitive, foster a new kind of discrimination and latent racism, perpetuating doubts about whether a Greek can also be Black: ‘How do you speak Greek so well?’ ‘Can I touch your hair?’ ‘Yes, you’re Greek, but where are you really from?’ etc.

The second generation of African descent in Greece, fluent in Greek and deeply rooted in the country they consider home, face a complex struggle to belong and be recognised. Despite legal advancements, such as the acquisition of citizenship through laws passed from 2010 to 2015, they are still often perceived as outsiders and labelled as immigrants in a society that struggles to fully accept their diverse backgrounds. These individuals are Greeks who are integral to the country’s history, contributing and excelling in political, social, artistic, educational, and athletic fields. However, due to the colour of their skin, they experience persistent sense of invisibility and underrepresentation.

The Term Afro-Greek

In 2020, although the term ‘Afro-Greek’ was known to many, it was used by only a few members of the African diaspora in Greece, while others admitted hearing it for the first time. During live events within the project *the AfroGreeks*, the term became a contentious issue among protagonists of the project. It was first widely used in public as the title of the video installation, and the protagonists of the project were critical on the necessity or not of the use of term Afro-Greek.

During our research, the significance of the term became clearer, focussing on the word ‘Afro,’ which could represent anything from the continent of Africa, its heritage, or the colour black, and the word ‘Greek,’ which implies citizenship, belonging, and nationality. The term Afro-Greek can be traced back to 2011, when it was used in Greek by the famous Afro-Greek rapper Mc Yinka in his song *The Coin*. The visual representation of the term gained prominence with the appearance of Afro-Greek musician and performer Jerome Kaluta – also known as AfroGreco – wearing a Greek fustanella in the play *Aristophanes Now* by Stamatis

τεσταντών (White Anglo-Saxon Protestants, WASP), με αποτέλεσμα την κακομεταχείρισή τους (Balint, 2004). Στην Αυστραλία, η παρουσία των Ελλήνων θεωρήθηκε περιθωριακή και παρασιτική που μόλυνε το αφήγημα περί Λευκής Αυστραλίας και συγκρίθηκαν ακόμη και με τους Αφρικανούς-θύματα δουλείας στην Αμερική ως φθινό, ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό (Mascitelli & Mysak, 2016).

Η σύνθετη ιστορία της φυλετικοποίησης στην Ελλάδα αναδεικνύει τη ρευστή και συχνά αντιφατική φύση της φυλετικής ταυτότητας, καθώς η έννοια της «λευκότητας» δεν ήταν πάντα μια σταθερή ή περιεκτική κατηγορία. Η ελληνική εμπειρία, με την απόρριψη της διαφορετικότητας και τη μετατόπιση της θέσης της εντός της φυλετικής ιεραρχίας, μας θυμίζει τη συνεχιζόμενη επίδραση της αποικιοκρατίας και του ρατσισμού στη διαμόρφωση ταυτοτήτων.

Σήμερα, τα μέλη του έργου *the AfroGreeks*, δηλώνουν ότι αισθάνονται όπως ακριβώς οι Έλληνες μετανάστες στο εξωτερικό τη δεκαετία του 1940. Κατανοώντας την ιστορία, καλούνται να εκφράσουν έναν ευρύτερο προβληματισμό σχετικά με τη μαύρη τους ταυτότητα και τις λοιπές περιθωριοποιημένες ταυτότητες. Έχουν χρησιμοποιήσει συλλογικά την τέχνη ως έναν εναλλακτικό τρόπο για να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους και να αγωνιστούν για την ορατότητά τους, δημιουργώντας ένα πολύτιμο οπτικοακουστικό αρχείο που απαντά σε ερωτήματα στα οποία αναζητούν χρόνια απαντήσεις. Σύμφωνα με τις προσωπικές τους μαρτυρίες κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεών τους, αυτές οι ερωτήσεις – συχνά ενοχλητικά επαναλαμβανόμενες – καλλιεργούν ένα νέο είδος διακρίσεων και λανθάνοντος ρατσισμού, δαιμονίζοντας αμφιβολίες για το αν ένας Έλληνας μπορεί να είναι ταυτόχρονα και μαύρος: «Πώς μιλάς τόσο καλά ελληνικά;» «Μπορώ να αγγίξω τα μαλλιά σου;» «Ναι, είσαι Έλληνας, αλλά από πού είσαι στ' αλήθεια;» κτλ.

Η δεύτερη γενιά αφρικανικής καταγωγής στην Ελλάδα, που μιλά άπταιστα ελληνικά και είναι βαθιά ριζωμένη στη χώρα που θεωρεί ως την πατρίδα της, αντιμετωπίζει έναν σύνθετο αγώνα να ανήκει και να αναγνωριστεί. Παρά τις νομικές εξελίξεις, όπως η απόκτηση ιθαγένειας μέσω νόμων που ψηφίστηκαν μεταξύ 2010 και 2015, εξακολουθούν να θεωρούνται συχνά ως ξένοι και χαρακτηρίζονται ως μετανάστες σε μια κοινωνία που αγωνίζεται να αποδεχτεί πλήρως το διαφορετικό τους υπόβαθρο. Τα άτομα αυτά είναι Έλληνες που αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της ιστορίας της χώρας, συμβάλλοντας και διαπρέποντας στον πολιτικό, κοινωνικό, καλλιτεχνικό, εκπαιδευτικό και αθλητικό τομέα. Ωστόσο, λόγω του χρώματος του δέρματός τους, βιώνουν ένα διαρκές αίσθημα αορατότητας και υποεκπροσώπησης.

Ο όρος Αφρο-Έλληνας

Παρόλο που ο όρος «Αφρο-Έλληνας» ήταν γνωστός σε πολλούς, ως το 2020 χρησιμοποιούνταν μόνο από ορισμένα μέλη της Αφρικανικής διασποράς στην Ελλάδα, ενώ άλλοι παραδέχθηκαν ότι τον άκουσαν για πρώτη φορά. Κατά τη διάρκεια ζωντανών εκδηλώσεων στο πλαίσιο του έργου *the AfroGreeks*, ο όρος χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά ευρέως δημόσια από τον τίτλο του βίντεο και τους ίδιους τους πρωταγωνιστές του έργου οι οποίοι έχουν κριτική προσέγγιση στην αναγκαιότητα ή μη του όρου Αφρο-Έλληνας-ίδα.

Κατά τη διάρκεια της έρευνάς, η σημασία του όρου έγινε σαφέστερη, εστιάζοντας στη λέξη «Αφρο», η οποία θα μπορούσε να αντιπροσωπεύει οτιδήποτε προερχόταν από την ήπειρο της Αφρικής, την κληρονομιά της ή το μαύρο χρώμα, και τη λέξη «Έλληνας», η οποία υποδηλώνει την ιθαγένεια, το ανήκειν και την εθνικότητα. Ο όρος «Αφρο-Έλληνας» ανάγεται στο 2011, όταν χρησιμοποιήθηκε στα ελληνικά από τον διάσημο Αφρο-Έλληνα ράπερ Mc Yinka στο τραγούδι του Το Κέρμα. Η οπτική αναπαράσταση του όρου αναδείχθηκε με την εμφάνιση

Kraounakis and Spira Spira in 2011. Later, in 2017, the Afro-Greek rapper Negros Tou Moria performed at Kanari Square dressed as an Evzones, further solidifying the visual representation of the term. In 2019, during a public discussion at the Agora of Kypseli, the first screening of the project took place and was the centre of discussion regarding the African communities in Greece. The title of the project at that event used the term Afro-Greek publicly in English for the first time, as it was mentioned by the protagonist, Mikel Ergar. The term was then widely spread through social media within the community and sparked more conversation and public events. Afro-Greek was a term that was used on purpose as a title of this project. It is used critically because through the years the collected archive includes the opinions of all the members of the project interviewed so far, who comment on what the term means to them, whether they use it, and whether they agree with it. So, this term stimulates debates on different views regarding one's perception about someone's identity who is not 'white' in Greece. Views which are integrated and expressed experientially and analytically in the project.

Over the years, various interpretations of the term have emerged. Some individuals who disagree with the term prefer not to use it, opting instead to identify by their specific country of origin, such as Nigerian-Greek or Ghanaian-Greek, emphasising the connection between their two countries rather than those between a continent and a country. They argue that using 'Afro' as a generalisation perpetuates the misconception of a unified Africa or a forgotten ancestry, believing that 'Afro-Greek' homogenises the diaspora by removing the possibility of declaring one's specific place of origin – unlike African Americans, who, after many generations, may not know their country of origin. Africa is vast, with diverse countries and distinct colonial histories, so the preference to avoid the term may stem from personal reflections on the connection felt to each culture or a desire to prioritise individual national identities.

Others view the term as a symbol of a movement of visibility, helping them claim their African ancestry in a place where they may not feel fully accepted by their homeland – especially since most have never been to Africa. For some, 'Afro-Greek' is an efficient term summarising, in two words, the fact that they were born and raised in Greece while their ancestry traces back to Africa. Others view the term as a necessary step in bringing to light the obstacles that Greeks of African origin face due to the colour of their skin. These are barriers that prevent them from claiming their rights and living a decent life. The hope is that, once these challenges are overcome, Greeks of African descent will no longer feel the need to refer to their identity by adding the synthetic "Afro" and that they could confidently embrace the term they are fully entitled to: Greek.

Conclusion

The project *the AfroGreeks* emerged as a pivotal force in dismantling the limitations faced by the African diaspora in Greece, using its title to spark conversation and utilising the moving image through art actions. The project creates connections and public actions that bring communities together to collectively seek ways to address the challenges faced by the African diaspora including citizenship rights, identity, belonging, free expression, and integration. The gradual expansion of the project from the neighbourhood of Kypseli to the larger urban Athenian setting, eventually spreading to the whole of Greece – from Thrace to Crete – and then creating connections with other African Diasporic communities in Europe – Afro-Italians, Afro-Finnish, Afro-Germans, Afro-Turks, etc. – maintained a community-centred approach throughout, as the members of the project remained the

του Αφρο-Έλληνα μουσικού και περφόρμερ Ζερόμ Καλούτα –γνωστού και ως «AfroGreco»– που φορούσε ελληνική φουστάνελα στο έργο *Aristophanes now* των Σταμάτη Κραουνάκη και Σπείρα Σπείρα το 2011. Αργότερα, το 2017, ο Αφρο-Έλληνας ράπερ Νέγκρος του Μόρια εμφανίστηκε στην πλατεία Κανάρη ντυμένος ως Εύζωνας, εδραιώνοντας περαιτέρω την οπτική αναπαράσταση του όρου. Το 2019, κατά τη διάρκεια δημόσιας συζήτησης στη Δημοτική Αγορά Κυψέλης, πραγματοποιήθηκε η πρώτη προβολή του έργου *the AfroGreeks* και αποτέλεσε το επίκεντρο και τη βάση ενός διαλόγου σχετικά με τις αφρικανικές κοινότητες στην Ελλάδα. Σε εκείνη την εκδήλωση, ο τίτλος του έργου χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά τον όρο «Afro – Greek» δημόσια στην αγγλική γλώσσα, όπως το ανέφερε ο πρωταγωνιστής: Μικέλ Εργκάρ. Ο όρος στη συνέχεια διαδόθηκε ευρέως μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης εντός της κοινότητας και πυροδότησε περισσότερες συζητήσεις και δημόσιες εκδηλώσεις. Ο όρος «Αφρο-Έλληνες» (*the AfroGreeks*) χρησιμοποιήθηκε σκόπιμα ως τίτλος αυτού του έργου με μια κριτική προσέγγιση. Το αρχείο του έργου περιλαμβάνει τις απόψεις όλων των μελών του που ερωτήθηκαν μέχρι στιγμής, οι οποίοι σχολιάζουν τι σημαίνει ο όρος για αυτούς, αν τον χρησιμοποιούν και αν συμφωνούν με αυτόν. Έτσι, αυτός ο όρος κινητοποιεί τη συζήτηση για τις διαφορετικές απόψεις για την ταυτότητα όποιου δεν είναι «λευκός» στην Ελλάδα, οι οποίες ενσωματώνονται και εκφράζονται βιωματικά και αναλυτικά στο έργο.

Με την πάροδο του χρόνου, έχουν προκύψει διάφορες ερμηνείες του όρου. Ορισμένα άτομα που διαφωνούν με τον όρο προτιμούν να μην τον χρησιμοποιούν, επιλέγοντας αντ' αυτού να προσδιορίζονται συγκεκριμένα από τη χώρα καταγωγής τους, όπως «Νιγηριανός-Έλληνας» ή «Γκανέζος –Έλληνας», δίνοντας έμφαση στη σχέση μεταξύ των δύο χωρών και όχι μεταξύ μιας ηπείρου και μιας χώρας. Καθώς οι χώρες στην Αφρική έχουν ξεχωριστές αποικιοκρατικές ιστορίες, υποστηρίζουν ότι η χρήση του «Αφρο» ως γενίκευση διαιωνίζει την εσφαλμένη αντίληψη μιας ενοποιημένης Αφρικής ή μιας ξεχασμένης καταγωγής, πιστεύοντας ότι ο όρος «Αφρο-Έλληνας» ομογενοποιεί τη διασπορά αφαιρώντας τη δυνατότητα δήλωσης του συγκεκριμένου τόπου καταγωγής – σε αντίθεση με τους Αφρο-Αμερικανούς, οι οποίοι, μετά από πολλές γενιές, ενδέχεται να μη γνωρίζουν πλέον την χώρα καταγωγής τους.

Άλλοι αντιμετωπίζουν τον όρο ως σύμβολο ενός κινήματος ορατότητας που τους βοηθά να διεκδικήσουν την αφρικανική τους καταγωγή σε ένα μέρος όπου μπορεί να μην αισθάνονται πλήρως αποδεκτοί. Είναι σημαντικό να σημειωθεί πως ένα μεγάλο ποσοστό δεν έχουν πάει ποτέ στην χώρα καταγωγής. Για κάποιους, ο όρος «Αφρο-Έλληνας» είναι ένας αποτελεσματικός όρος που συνοψίζει, σε μία σύνθετη λέξη, το γεγονός ότι γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στην Ελλάδα, ενώ η καταγωγή τους είναι από την Αφρική. Άλλοι βλέπουν τον όρο ως ένα απαραίτητο βήμα για να έλθουν στο φως τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι Έλληνες αφρικανικής καταγωγής λόγω του χρώματος του δέρματός τους. Αυτά τα εμπόδια τους εμποδίζουν να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους και να ζήσουν μια αξιοπρεπή ζωή. Υπάρχει η ελπίδα ότι, μόλις ξεπεραστούν αυτές οι προκλήσεις, οι Έλληνες αφρικανικής καταγωγής δεν θα αισθάνονται πλέον την ανάγκη να χαρακτηρίσουν την ταυτότητά τους προσθέτοντας το συνθετικό «Αφρο» και θα μπορούν με αυτοπεποίθηση να ενστερνιστούν τον όρο που δικαιούνται πλήρως: Έλληνας.

Συμπέρασμα

Το έργο *the AfroGreeks* αναδείχθηκε ως σημαντική δύναμη στην άρση των περιορισμών που αντιμετωπίζει η Αφρικανική διασπορά στην Ελλάδα, χρησιμοποιώντας τον τίτλο του για να πυροδοτήσει συζητήσεις και αξιοποιώντας την κινούμενη εικόνα μέσα από καλλιτεχνικές δράσεις. Το έργο δημιουργεί συνδέσεις και δημόσιες

protagonists and co-creators at all stages of the implementation of actions. With a rich archive of over 200 interviews so far, the organising of over 60 live events, and collaboration with 6 universities and over 30 organisations in 9 different countries, the project creates a broader scope, building a network of conversation, participation, and action. The questions the African diasporic communities sought to answer through this ongoing collective community project remain: if the need of the prefix 'Afro' is a primary constituent of their identity, and if they feel native to the countries they live in, what are the everyday obstacles faced due to colour? How do they overcome them, and how does the idea of having a rich archive of their history kept for the next generations sound?

The term 'Afro-Greek' initiated a discourse of visibility and representation and serves as a form of self-identification to acknowledge the dual identity of African descendants in Greece. It highlights the country where they were raised and the place of origin, appreciating both cultures and declaring that they are simultaneously African and Greek, fighting for visibility and representation. I strongly believe that the use of the term 'Afro-Greek' is crucial at this moment, in order to break stereotypes and introduce the existence of Black Greek populations into the broader discourse. These communities are forming their identities, reclaiming their Blackness, and redefining what it means to be both Greek and African. Despite its limitations, this term can serve as a starting point, having emerged from the awakening of a movement of visibility documented and empowered by *the Afro-Greeks* project, which must continue to be constantly enriched with new material, testimonies and new collaborators. Or this term can stand as an intermediate stop of a movement of visibility, standing as an authentic representation of the Black Diaspora's reality in Greece.

δράσεις που φέρνουν σε επαφή τις κοινότητες με σκοπό να αναζητήσει συλλογικά τρόπους για την αντιμετώπιση των προκλήσεων που αντιμετωπίζει η Αφρικανική διασπορά στην Ελλάδα όσον αφορά την ιθαγένεια, την ταυτότητα, το ανήκειν, την ελεύθερη έκφραση και την ένταξη. Το έργο επεκτάθηκε σταδιακά από τη γειτονιά της Κυψέλης σε όλη την Αθήνα, στη συνέχεια σε ολόκληρη την Ελλάδα –από τη Θράκη έως την Κρήτη– και τέλος δημιούργησε διασυνδέσεις με άλλες αφρικανικές κοινότητες της Διασποράς στην Ευρώπη –Αφρο-Ιταλούς, Αφρο-Φινλανδούς, Αφρο-Γερμανούς, Αφρο-Τούρκους κ.λπ. Με αυτό τον τρόπο δημιουργήθηκε μια ευρύτερη προσέγγιση με επίκεντρο την Αφρικανική διασπορά, που έδωσε τη δυνατότητα στα μέλη του έργου - όντας πρωταγωνιστές και οι συν-δημιουργοί σε όλα τα στάδια της υλοποίησης των δράσεων- να παρουσιάζουν το έργο διεθνώς. Με ένα πλούσιο αρχείο που περιέχει περισσότερες από 200 συνεντεύξεις έως σήμερα, περισσότερες από 60 ζωντανές εκδηλώσεις και συνεργασία με 6 πανεπιστήμια και 30 πλέον οργανισμούς σε 9 διαφορετικές χώρες, το έργο δημιουργεί ένα ευρύτερο πεδίο εφαρμογής, δημιουργώντας ένα δίκτυο συζήτησης, συμμετοχής και δράσης. Τα ερωτήματα που οι αφρικανικές κοινότητες της διασποράς προσπάθησαν να απαντήσουν μέσω αυτού του συνεχιζόμενου συλλογικού κοινοτικού έργου παραμένουν: εάν η ανάγκη του προθέματος «Αφρο» αποτελεί πρωταρχικό συστατικό της ταυτότητάς τους και εάν αισθάνονται ντόπιοι στις χώρες όπου ζουν, ποια είναι τα καθημερινά εμπόδια που αντιμετωπίζουν λόγω του χρώματος; Πώς τα υπερπηδούν και πώς τους φαίνεται η ιδέα ενός πλούσιου αρχείου της ιστορίας τους για τις επόμενες γενιές;

Ο όρος «Αφρο-Έλληνας» ξεκίνησε μια συζήτηση περί ορατότητας και εκπροσώπησης και χρησιμεύει ως μια μορφή αυτοπροσδιορισμού για την αναγνώριση της διπλής ταυτότητας των ανθρώπων Αφρικανικής καταγωγής στην Ελλάδα. Αναδεικνύει τη χώρα όπου μεγάλωσαν και τον τόπο καταγωγής τους, εκτιμώντας και τις δύο κουλτούρες και δηλώνοντας ότι είναι ταυτόχρονα Αφρικανοί και Έλληνες, αγωνιζόμενοι για την ισότιμη παρουσία και εκπροσώπησή τους. Πιστεύω ακράδαντα ότι η χρήση του όρου «Αφρο-Έλληνας» είναι σημαντική αυτή τη στιγμή, προκειμένου να αρθούν τα στερεότυπα και να ενταχθεί η ύπαρξη των μαύρων ελληνικών πληθυσμών στον ευρύτερο δημόσιο λόγο. Αυτές οι κοινότητες διαμορφώνουν την ταυτότητά τους, διεκδικούν εκ νέου την έννοια του μαύρο (Blackness) και επαναπροσδιορίζουν το τι σημαίνει να είσαι Έλληνας και Αφρικανός. Παρά τους περιορισμούς του, ο όρος μπορεί να χρησιμεύσει ως σημείο εκκίνησης, έχοντας προκύψει από την αφύπνιση ενός κινήματος ορατότητας που τεκμηριώνεται και ενδυναμώνεται από το έργο *the AfroGreeks*, το οποίο οφείλει να μη σταματήσει να εμπλουτίζεται διαρκώς με καινούργιο υλικό, μαρτυρίες και νέους συνεργάτες. Ή ο όρος να λειτουργεί ως ενδιάμεσος σταθμός ενός κινήματος ορατότητας, που στέκεται ως αυθεντική αναπαράσταση της πραγματικότητας της Μαύρης Διασποράς στην Ελλάδα.

¹ Στον ιστότοπο του έργου, <https://thefrogress.documatism.com/>, υπάρχει το χρονοδιάγραμμα και όλες οι εκδηλώσεις και οι δράσεις που έχουν πραγματοποιηθεί από την έναρξη του έργου. Μερικά παραδείγματα τα οποία υπάρχουν στον ιστότοπο του έργου είναι τα εξής: α) η ομάδα Documatism με το έργο *the AfroGreeks* εκπροσώπησε την Ελλάδα, τιμώντας, μαζί με 44 άλλες χώρες, τη Διεθνή Ημέρα Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, συνδυάζοντας δημιουργικά τον φυσικό χώρο και το διαδίκτυο στο πλαίσιο των περιοριστικών μέτρων του Covid-19. Την ίδια ημέρα, η ταινία του Raoul Peck *I Am Not Your Negro* προβλήθηκε διαδικτυακά για 24 ώρες και συνοδεύταν από ένα βίντεο με τις αντιδράσεις των Αφρο-Ελλήνων που παρακολούθησαν την ταινία για πρώτη φορά, δίνοντας στους διαδικτυακούς θεατές το ερέθισμα να θέσουν τα ερωτήματά τους στην διαδικτυακή συζήτηση που ακολούθησε στο τέλος της ημέρας. β) το δημόσιο πρόγραμμα που διοργανώθηκε στις 21 Μαρτίου, όπου παρουσιάστηκε μια σειρά δράσεων, όπως θεατρικό έργο, ποίηση, τραγούδι, ραπ, χορός και ζωντανή συζήτηση μεταξύ των καλλιτεχνών και του κοινού σχετικά με τη φυλετική ισότητα στην Ελλάδα. Η εκδήλωση πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια του δεύτερου lockdown της Covid-19. Όλες οι εκδηλώσεις προβάλλονταν live streaming από την ΕΡΤ και τα δίκτυα κοινωνικής δικτύωσης, καταγράφηκαν με drone και μεταδόθηκαν ζωντανά και από την δημόσια τηλεόραση, προκειμένου οι Αθηναίοι (και όλοι οι Έλληνες) να συμμετάσχουν στον μαζικό εορτασμό της ημέρας, με ασφάλεια από την άνεση των σπιτιών τους, καθώς μπορούσαν να «κινούνται» ελεύθερα στην πόλη μέσω του διαδικτύου και της κινηματογράφησης και να συμμετέχουν σε μουσικές εκδηλώσεις και συζητήσεις. Καθ' όλη τη διάρκεια της ανάπτυξης του δημόσιου προγράμματος, ήταν δυνατό για τους Αφρο-Έλληνες συμμετέχοντες στο έργο να μετακινούνται στην πόλη παρά τους περιορισμούς της απαγόρευσης κυκλοφορίας.

² Βλέπε σημείωση 1.

³ Ακολουθώντας αυτό τον σύνδεσμο, θα έχετε πρόσβαση στη ραδιοφωνική εκπομπή για τον Μήνα Μαύρης Ιστορίας, η οποία δημιουργήθηκε σε συνεργασία με το Πολιτιστικό Κέντρο Αφρικανικής Τέχνης και Πολιτισμών Anasa. Προτείνεται ο Μάιος να καθιερωθεί ως ο επίσημος μήνας εορτασμού της Μαύρης Ιστορίας στην Ελλάδα, καθώς τότε ξεκίνησε ο διάλογος με την ελληνική κοινωνία για τον νόμο περί ιθαγένειας και τέθηκε επίσημα σε δημόσια διαβούλευση η τροποποίηση του νόμου.

⁴ <https://documatism.com/black-history-month-in-greece-radio-and-live-stream-event/>.

⁵ Σημαντική ήταν η βοήθεια από την Αντιδήμαρχο Πολιτισμού Ηρακλείου Αριστέα Πλεύρη, τη Βικελία Δημοτική Βιβλιοθήκη (Δημήτρης Σάββας, Στεφάνια Τερζάκη), τον Αντιδήμαρχο Χανίων Γιάννη Γιαννακάκη, τον συγγραφέα Χαρίδημο Παπαδάκη, ο οποίος επίσης μας έδωσε υλικό από το προσωπικό του αρχείο, τον διευθυντή του 2^{ου} Γυμνασίου Χανίων Αντώνη Αθανασάκη και τους μαθητές του, οι οποίοι επίσης δώρισαν υλικό για τους σκοπούς της έρευνας, τον Μανώλη Μανούσασκα, ο οποίος δώρισε φωτογραφικό υλικό από την προσωπική του συλλογή και τον Δρ Γιάννη Σπυρόπουλο, καθηγητή Οθωμανικής ιστορίας στο Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών στο Ρέθυμνο της Κρήτης.

⁶ Ακολουθώντας αυτόν τον σύνδεσμο <https://documatism.com/mediterranean-history-of-the-african-diaspora-workshop/> θα παρακολουθήσετε μια συζήτηση που διοργανώθηκε από την ομάδα Documatism. Όπου μέλη του έργου της συλλογικής κοινότητας προσκλήθηκαν σε μια γόνιμη συζήτηση με τον Δρ Γιάννη Σπυρόπουλο, καθηγητή οθωμανικής ιστορίας στο Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών στο Ρέθυμνο της Κρήτης. Τα ερευνητικά του θέματα περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων τον θεσμό της δουλείας, την Αφρικανική Διασπορά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, την ιστορία της οθωμανικής Κρήτης και την οικονομική, κοινωνική και πολιτική ιστορία των οθωμανικών στρατιωτικών θεσμών.

⁷ Ακολουθώντας αυτόν τον σύνδεσμο <https://documatism.com/concert-to-commemorate-the-african-diaspora-in-crete/> θα παρακολουθήσετε την εκδήλωση που διοργάνωσε η ομάδα Documatism και οι Αφρο-Έλληνες, οι οποίοι με έκπληξη ανακάλυψαν την εμφάνιση των πρώτων αφρικανικών πληθυσμών στην Ελλάδα και την επιβίωσή τους σήμερα. Η δράση που υλοποιήθηκε ήταν μια μουσική εκδήλωση με καλλιτέχνες – συμμετέχοντες του συλλογικού κοινοτικού έργου *the AfroGreeks* που συνδέουν μουσικά την ιστορία με το παρόν και δημιουργούν ένα μουσικό μωσαϊκό για να αναφερθούν στην ιστορία των πρώτων μαύρων πληθυσμών στην ελληνική περιφέρεια. Οι επιρροές των καλλιτεχνών προέρχονται από ένα ευρύ φάσμα μουσικών ειδών, στα οποία συμπεριλαμβάνονται παραδοσιακά τραγούδια από τις χώρες προέλευσης των καλλιτεχνών σε συνδυασμό με τα ρεμπέτικα, τα ελληνικά τραγούδια, έναν συνδυασμό gospel τραγουδιών, ραπ, τραπ μουσικής και afrobeat μελωδιών και την παρουσία τζαζ και funk πινελιών. Η δράση αυτή υλοποιήθηκε με τη δημιουργική συνεργασία των χώρων τέχνης Rodeo και The Intermission, των Δήμων Χανίων και Ηρακλείου, της Βικελίας Βιβλιοθήκης και του Ινστιτούτου Μεσογειακών Σπουδών Ρεθύμνου.

¹ By visiting the website of the project – <https://thefrogress.documatism.com/> – you can access the timeline and see all the events and actions that have taken place since the beginning of the project. Some examples I can add in this section that can be found on the website are the following: a) Documatism with the project *the AfroGreeks* representing Greece, together with 44 other countries, in commemoration of International Human Rights Day, creatively combining physical space and the internet to manage the restrictive measures of Covid-19. On the same day, Raoul Peck's film *I Am Not Your Negro* was screened online for 24 hours and was accompanied by a video of the reactions of the Afro-Greeks who watched the film for the first time, giving the online viewers the stimulus to raise their questions in the online discussion that followed at the end of the day; b) the public programme organised on 21st March, where a series of actions was showcased, including theatre, poetry, singing, rap, dancing, and a livestreamed panel discussion between the artists and the public about racial equality in Greece. The event took place during the second lockdown of Covid-19. All the events were also recorded with a drone and were livestreamed and broadcast on Public Television, in order for everyone to participate in the mass celebration of the day, safely from the comfort of their homes, as they could «move» freely in the city through the video recording and the internet to participate in musical events and discussions. Throughout the development of the public programme, it was possible for the Afro-Greeks (participants of the project) to move around in the city despite the limitations of the curfew.

² See footnote 1.

³ By following this link, you will access the radio show about Black History Month, which was created in collaboration with the Cultural Centre of African Arts Anasa. The proposition is that the month of May should be the official month of celebration of Black History in Greece, as it was the month when the dialogue with the Greek society on the citizenship law started and the amendment of the law was officially put to public consultation.

⁴ <https://documatism.com/black-history-month-in-greece-radio-and-live-stream-event/>.

⁵ We received immeasurable help from the Deputy Mayor of Heraklion Culture Aristeia Plevri; the Vikelia Municipal Library (Dimitris Savvas, Stefania Terzaki); Deputy Mayor of Chania Giannis Giannakakis; the author Haridimos Papadakis, who also gave us material from his personal archive; the principal of the 2nd High School of Chania Antonis Athanasakis and his students, who also kindly donated material for the purposes of the research; Manolis Manousakas, who donated photographic material from his personal collection; and Dr. Yannis Spyropoulos, professor of Ottoman history at the Institute of Mediterranean Studies in Rethymnon, Crete.

⁶ By following this link – <https://documatism.com/mediterranean-history-of-the-african-diaspora-workshop/> – you will witness a discussion that was organised by the Documatism team. Where members of the collective community project *the AfroGreeks* were invited to a fruitful discussion with Dr Yannis Spyropoulos, professor of Ottoman history at the Institute of Mediterranean Studies in Rethymnon, Crete. His research subjects include among others the institution of slavery, the African diaspora of the Ottoman Empire, the history of Ottoman Crete, and the economic, social, and political history of Ottoman military institutions.

⁷ By following this link – <https://documatism.com/concert-to-commemorate-the-african-diaspora-in-crete/> – you will witness the event organised by the Documatism team and Afro-Greeks, who were amazed to discover the appearance of the first African populations in Greece and their survival today. The action implemented was a musical event with artists – participants of the collective community project *the AfroGreeks* who musically connect history with the present and create a musical mosaic to refer to the history of the first black populations in the Greek region. The influences of the artists draw from a diverse range of musical genres, including traditional songs of the artists' countries of origin combined with rebetika, Greek songs, a combination of gospel songs, rap, trap music, and afrobeat melodies, and the presence of jazz and funk touches. This action was implemented with the creative collaboration of the art spaces Rodeo and the Intermission, the Municipalities of Chania and Heraklion, the Vikelia library, and the Institute of Mediterranean Studies of Rethymnon.

⁸ <https://documatism.com/public-event-in-thrace-with-residents-of-african-descent/>.

⁹ <https://theafrogreeks.documatism.com>

¹⁰ Ακολουθώντας τον σύνδεσμο <https://vimeo.com/530247065/742622ff9c> θα δείτε το βίντεο που προβλήθηκε στη γειτονιά της Κυψέλης στην Αθήνα.

¹¹ Η παράσταση ήταν μέρος του έργου του για την *Documenta 14*, με τίτλο *Black Odyssey*. Ήταν βασισμένο στην παράδοση του ρεμπέτικου και την κληρονομιά του χιπ χοπ, παραλληλίζοντας τις ιστορίες των μεταναστών με τις εκφράσεις της underground μουσικής του παρελθόντος και του παρόντος.

⁸ <https://documatism.com/public-event-in-thrace-with-residents-of-african-descent/>.

⁹ <https://theafrogreeks.documatism.com>

¹⁰ By following this link <https://vimeo.com/530247065/742622ff9c>, you will have access to the video which was screened at the neighbourhood of Kypseli in Athens.

¹¹ The performance was part of his project for *Documenta 14*, *Black Odyssey*, based on the tradition of rebetiko and the heritage of hip hop, which draws parallels between the stories of immigrants and the expressions of underground music of the past and present.

- Amnesty International (2012a). *Police Violence in Greece: Not Just Isolated Incidents*. London: Amnesty International.
- Alexander, Claire (2018). 'Breaking Black: The Death of Ethnic and Racial Studies in Britain.' In *Ethnic and Racial Studies*, 41(6), 1034-54.
- Balint, Ruth (2004). 'The Southern European "Problem" in Australia: A Question of Identity.' In *Australian Studies*, 19(2), 45-59.
- Bitzes, John G. (1964). 'The Anti-Greek Riot of 1909: South Omaha.' In *Student Work*, 548. <https://digitalcommons.unomaha.edu/studentwork/548>.
- Cheliotis, Leonidas K. (2013). 'Behind the veil of philoxenia: The politics of immigration detention in Greece.' In *European Journal of Criminology*, 10(6), 725-745. <https://doi.org/10.1177/1477370813495129>.
- European Network Against Racism [ENAR] (2015). *Afrophobia in Europe: ENAR Shadow Report 2014-2015*.
- European Union Agency for Fundamental Rights [FRA] (2023). *Being Black in the EU – Experiences of people of African descent*. <https://fra.europa.eu/en/publication/2023/being-black-eu>.
- Gemi, Eda, and Feta, Bledar (2023). *Migration Developments in Greece in 2022*. Working Paper #122/2023.
- Gordon, Lewis R. (2007). 'Thinking through Identities: Black Peoples, Race Labels, and Ethnic Consciousness.' In *The Other African Americans: Contemporary African and Caribbean Immigrants in the United States*, 69-92.
- Hall, Stuart (2000b). 'Old and New Identities, Old and New Ethnicities.' In Back, Les, and Solomos, John (eds.). (2009). *Theories of Race and Racism: A Reader* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003060802>.
- Hemingway, Sean, and Colette (2008). 'Africans in Ancient Greek Art.' In *Heilbrunn Timeline of Art History*. New York: The Metropolitan Museum of Art, 2000-. http://www.metmuseum.org/toah/hd/afrg/hd_afrg.htm.
- Heywood, Andrew (1994). *Political Ideas and Concepts. An Introduction*.
- Iliadis, Christos (2014). 'Citizenship in Greece Impossibility for the Second Generation of Migrants.' In *New Faces Conference: Citizenship and Political Participation in the Mediterranean*.
- International Organization for Migration [IOM]. (2008) *Migration in Greece: A Country Profile*.
- Kanneh, Kadiatu (1998). *African Identities: Race, Nation, and Culture in Ethnography, Pan-Africanism, and Black Literatures*.
- Kapetopoulos, Fotis (2016). 'When Did I Become "White"?' In *Neos Kosmos*. <https://neoskosmos.com/en/2016/10/31/dialogue/opinion/when-did-greeks-become-white/>.
- Kwame, Anthony Appiah (2020). 'The Case for Capitalizing the B in Black.' In *The Atlantic*. <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2020/06/time-to-capitalize-blackand-white/613159/>.
- Langfield, Michele (1999). 'More People Imperative: Immigration to Australia, 1901-1939.' In *National Archives of Australia*, Canberra.
- Lazaridis, Gabriella, and Wickens, Eugenia (1999). "'Us" and the "Others": Ethnic Minorities in Greece.' In *Annals of Tourism Research*, 26(3), 632-655.
- Martin, Natasa C. (2022). 'Balkans of Colour' In *A Handbook for Decolonial Encounters: The Case of Greece*. <https://glocalchange.org/2022/08/01/balkans-of-colour-greece/>.
- Mascitelli, Bruno, and Mycak, Sonia (2016). *The European Diaspora in Australia: An Interdisciplinary Perspective*.
- Papadopoulos, Apostolos G., and Fratsea, Loukia-Maria (2015). 'Facets of African Immigrants' Mobility in Greece: Between Transnationalism and Integration.' Conference: 10th International Congress of Hellenic Geographical Society: Thessaloniki.
- Triandafyllidou, Anna, and Veikou, Mariangela (2002). 'The Hierarchy of Greekness: Ethnic and National Identity Considerations in Greek Immigration Policy.' In *Ethnicities*, 2(2), 189-208. <https://doi.org/10.1177/1468796802002002656>.
- Uzelac, Mirjana (2023). 'Is Ancient Greece Really the Cradle of Western Civilization?' In *The Collector*. <https://www.thecollector.com/greece-cradle-western-civilization/>.
- Young, Harvey (2010). *Embodying Black Experience: Stillness, Critical Memory, and the Black Body*.
- Ζάμπα, Ευγενία (2018). «Πολυπολιτισμικότητα και μετανάστευση στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Πολιτισμοί - Κοινωνικοί φραγμοί που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες στην καθημερινή ζωή τους στην Ελλάδα». [Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας].
- Καψάλης, Απόστολος (επιμ.) (2007). Αδήλωτη απασχόληση και νομιμοποίηση των μεταναστών: Η πρόκληση της μεταναστευτικής πολιτικής. Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ - ΑΔΕΔΥ.
- Νουόκε, Γκρέις Τσίμελα Έζε (2021). «Δεύτερη Γενιά μεταναστευτικής καταγωγής, κοινωνικές ταυτότητες και κοινωνικός έλεγχος: Η περίπτωση των "Αφροελλήνων"». [Πτυχιακή εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών].
- Παπαδάκης, Χαρίδημος Α. (2008). Οι Αφρικανοί στην Κρήτη: Χαλκιούτες. Κρήτη: Γραφικές Τέχνες Καραγιαννάκη.

- Amnesty International (2012a). *Police Violence in Greece: Not Just Isolated Incidents*. London: Amnesty International.
- Alexander, Claire (2018). 'Breaking Black: The Death of Ethnic and Racial Studies in Britain.' In *Ethnic and Racial Studies*, 41(6), 1034-54.
- Balint, R. (2004). 'The Southern European "Problem" in Australia: A Question of Identity.' In *Australian Studies*, 19(2), 45-59.
- Bitzes, J. G. (1964). 'The Anti-Greek Riot of 1909: South Omaha.' In *Student Work*, 548. <https://digitalcommons.unomaha.edu/studentwork/548>.
- Cheliotis, L. K. (2013). 'Behind the veil of philoxenia: The politics of immigration detention in Greece.' In *European Journal of Criminology*, 10(6), 725-745. <https://doi.org/10.1177/1477370813495129>.
- European Network Against Racism [ENAR] (2015). *Afrophobia in Europe: ENAR Shadow Report 2014-2015*.
- FRA – European Union Agency for Fundamental Rights (2023). *Being Black in the EU – Experiences of people of African descent*. <https://fra.europa.eu/en/publication/2023/being-black-eu>.
- Gemi, Eda, and Bledar Feta (2023). *Migration Developments in Greece in 2022*. Working Paper #122/2023.
- Gordon, L. R. (2007). 'Thinking through Identities: Black Peoples, Race Labels, and Ethnic Consciousness.' In *The Other African Americans: Contemporary African and Caribbean Immigrants in the United States*, 69-92.
- Hall, Stuart (2000b). 'Old and New Identities, Old and New Ethnicities.' Back, L., Back, L., & Solomos, J. (Eds.). (2009). *Theories of Race and Racism: A Reader* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003060802>.
- Hemingway, Sean, and Colette (2008). 'Africans in Ancient Greek Art.' In *Heilbrunn Timeline of Art History*. New York: The Metropolitan Museum of Art, 2000-. http://www.metmuseum.org/toah/hd/afrg/hd_afrg.htm.
- Heywood, Andrew (1994). *Political Ideas and Concepts. An Introduction*.
- Iliadis, C. (2014). 'Citizenship in Greece Impossibility for the Second Generation of Migrants.' In *New Faces Conference: Citizenship and Political Participation in the Mediterranean*.
- Kanneh, Kadiatu (1998). *African Identities: Race, Nation, and Culture in Ethnography, Pan-Africanism, and Black Literatures*.
- Kapetopoulos, F. (2016). 'When Did I Become "White"?' In *Neos Kosmos*. <https://neoskosmos.com/en/2016/10/31/dialogue/opinion/when-did-greeks-become-white/>.
- Kwame, A. A. (2020). 'The Case for Capitalizing the B in Black.' In *The Atlantic*. <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2020/06/time-to-capitalize-blackand-white/613159/>.
- Langfield, M. (1999). 'More People Imperative: Immigration to Australia, 1901-1939.' In *National Archives of Australia*, Canberra.
- Lazaridis, G., and E. Wickens (1999). "'Us" and the "Others": Ethnic Minorities in Greece.' In *Annals of Tourism Research*, 26(3), 632-655.
- Martin, N. C. (2022). 'Balkans of Colour' In *A Handbook for Decolonial Encounters: The Case of Greece*. <https://glocalchange.org/2022/08/01/balkans-of-colour-greece/>.
- Mascitelli, B., and S. Mycak (2016). *The European Diaspora in Australia: An Interdisciplinary Perspective*. (2008) *Migration in Greece: A Country Profile*.
- Papadopoulos, Apostolos G., and Loukia-Maria Fratsea. (2015). 'Facets of African Immigrants' Mobility in Greece: Between Transnationalism and Integration.' Conference: 10th International Congress of Hellenic Geographical Society: Thessaloniki.
- Triandafyllidou, A., and M. Veikou (2002). 'The Hierarchy of Greekness: Ethnic and National Identity Considerations in Greek Immigration Policy.' In *Ethnicities*, 2(2), 189-208. <https://doi.org/10.1177/1468796802002002656>.
- Uzelac, M. (2023). 'Is Ancient Greece Really the Cradle of Western Civilization?' In *The Collector*. <https://www.thecollector.com/greece-cradle-western-civilization/>.
- Young, Harvey (2010). *Embodying Black Experience: Stillness, Critical Memory, and the Black Body*.
- Ζάμπα, Ε. (2018). Πολιτισμικότητα και μετανάστευση στην Ευρωπαϊκή Ένωση : Πολιτισμοί - Κοινωνικοί φραγμοί που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες στην καθημερινή ζωή τους στην Ελλάδα. [Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας].
- Καψάλης, Α. (ed.) (2007). Αδήλωτη απασχόληση και νομιμοποίηση των μεταναστών: Η πρόκληση της μεταναστευτικής πολιτικής. Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ - ΑΔΕΔΥ.
- Νουόκε, Γ. Τ. Ε. (2021). *Δεύτερη Γενιά μεταναστευτικής καταγωγής, κοινωνικές ταυτότητες και κοινωνικός έλεγχος: Η περίπτωση των «Αφροελλήνων»*. [Πτυχιακή εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών].
- Παπαδάκης, Χ. Α. (2008). Οι Αφρικανοί στην Κρήτη Χαλκιούτες. Κρήτη: Γραφικές Τέχνες Καραγιαννάκη.

NEON